

at the lessons is repeated, deepened, extended and solidified; students' motivation and the demand for a healthy lifestyle are built.

Key words: health, healthy lifestyle, culture of health, junior schoolchildren.

Рецензент: Жорова І. Я.

УДК 37.034

Петько Л. В.*

ГУРТОК «МАНДРІВНИКИ» ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Автором піднімається питання актуальності формування соціальної активності у вихованців початкової школи, адже, ставши школярем, учень адаптується до свого нового соціального стану, опиняється в новому для нього соціальному середовищі (школа, клас, учитель, дисципліна, обов'язки), але одночасно у процесі навчання відбувається і його соціалізація та індивідуальний розвиток. Представлена авторська програма роботи туристсько-краєзнавчого гуртка «Мандрівники», метою якої є формування соціальної активності молодших школярів, сформована в ігровій формі, де подорожуючи разом із казковими героями і долаючи сходинок у своєму соціальному розвитку, вихованці вчаться взаємодіяти один з одним, виявляти громадянську позицію, вміння дружити й розуміти один одного, вчаться здійснювати вчинки і толерантно ставитися до особливих дітей.

Ключові слова: соціальна активність, учень початкової школи, програма туристсько-краєзнавчого гуртка «Мандрівники».

Питання виховання, розвитку особистості загалом і формування соціальної активності школярів зокрема розглядалися в наукових працях вітчизняними науковцями І. Гавриш [2], О. Киричуком [5], Г. Коберник [6], В. Косовцем [7], О. Литвиненко [21], О. Матвієнко [22; 23], Л. Петько [10; 11; 12; 13], Н. Слюсаренко [15; 16; 17; 18], В. Тернопільської [21], М. Уйсімбаєвої [20] та ін.

Звертаючись до вікової психології, наголосимо, що учень молодшого шкільного віку опиняється в новій для нього соціальній ситуації розвитку, коли навчальна діяльність стає провідною, а її основою стає пізнавальний інтерес вихованця. Тобто відбувається перехід від ігрової діяльності до суспільно значущої – навчання, що має результат й оцінюється не тільки вчителем, а й у середовищі, в якому перебуває дитина. Через це маленький учень у своєму новому статусі мусить: 1) адаптуватися до нових соціальних умов (школа, клас, учитель, дисципліна, урок); 2) відбувається його соціалізація (клас, друзі серед ровесників); 3) індивідуальний розвиток особистості (урахування різноманітних особистісних особливостей учня).

Отже, мета статті окреслюється нами як розгляд особливостей формування соціальної активності молодших школярів через залучення їх до роботи в туристсько-краєзнавчому гуртку «Мандрівники».

У «Психологічному словнику» процес соціалізації розглядається як поступове набуття індивідом соціального досвіду сфери його спілкування й діяльності, особлива роль у соціалізації індивіда відводиться розвитку й збільшенню його контактів з іншими людьми та в умовах суспільно значущої сумісної діяльності [14, с. 364].

Треба не забувати і про соціальну дезадаптацію дітей молодшого шкільного віку, яка виявляється: 1) у підвищеній тривожності та агресивності; 2) у невпевненості в собі; 3) у недостатньому рівні розвитку комунікативності та здатності взаємодіяти з іншими дітьми; 4) у неадекватному ставленні дитини до себе, своїх можливостей, здібностей, своєї діяльності та її результатів. Так, С. Андрійчук наголошує на формуванні та корекції

*© Петько Л. В.

в дитини знань і умінь у межах найважливіших соціальних компетенцій:

- соціально-інформаційної (усвідомлення й розрізнення сімейних, колективних та дружніх стосунків і цінностей, знання про соціальну дійсність як частину довкілля, базові моральні норми, правила поведінки та самозбереження);
- соціально-нормативної (здатність засвоювати вимоги і правила соціального середовища та діяти за ними),
- соціально-комунікативної (уміння налагоджувати контакт, доброзичливо спілкуватися, бути доречним, бажаним у взаємодії та ін.);
- соціально-організаційної (уміння організовувати ділову партнерську взаємодію з ровесниками та дорослими, долати труднощі, приймати і надавати допомогу);
- пізнавально-інтелектуальної (здатність засвоювати і використовувати знання та ін.);
- соціально-побутової (навички догляду за собою, робочим місцем, своїми речами, елементарні трудові навички [1, с. 7-8].

У свою чергу від повноти й міцності сформованих компетентностей залежить рівень соціальної адаптованості або дезадаптованості дитини в довколишньому середовищі.

У контексті заявленої теми в теорії діяльності (за О. Леонтьєвим) можна окреслити два напрямки: дієвопрактичний (як результат діяльності або її вплив, який виявляється в знаннях, навичках, уміннях, розвитку здібностей) та емоційно-моральний (відбивається і виявляється у вчинках, відносинах: почуття, потреби, установки, переконаннях) [4, с. 5], коли «особливого значення набуває усвідомлення особистістю потреби сутності тих суспільних змін, які відбуваються; формування оновленого ставлення до світу, ...який базується на свободі самовизначення особистості в соціумі [9, с. 24].

Зазначимо головні ідеї виховання молодого покоління, а саме дитини, яким присвятив усе своє життя В. Сухомлинський: 1) любов до дитини; 2) розвиток творчих сил кожної окремої особистості в умовах колективної співдружності і на основі етико-естетичних цінностей, інтересів, потреб, який спрямований зрештою на творчу працю; 3) культ природи, природа як найважливіший засіб виховання почуття прекрасного й гармонії; 4) формування у дітей «культури бажань» і «культури потреб»; 5) розроблення демократичних педагогічних засобів і методів навчання й виховання (повага, заохочення, зосередження на позитивному, моральне покарання); 6) звернення до внутрішнього світу дитини, опора на її сили, внутрішні потенції, підтримка й розвиток того здорового, що є в кожній особистості; 7) розвиток ідей «радості пізнання», тобто емоційного сприйняття процесу навчання [19, с. 384].

На думку О. Матвієнко, специфіка соціалізації молодшого школяра полягає в тому, що вона переважно відбувається опосередковано, тобто крізь сприйняття й оцінку людей, які його безпосередньо оточують. Саме під впливом цього соціального оточення, а не всього соціуму формуються передусім погляди й переконання молодшого школяра, його ставлення до довколишньої дійсності. Безпосереднє соціальне оточення (мікросередовище) є ніби проміжною ланкою між дитиною й суспільством. Крізь мікросередовище, його особливості молодший школяр своєрідно й специфічно опановує макросередовище [23, с. 385].

Також актуальність сказаного підсилюється тим, що останніми роками в Україні поширюється процес інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями, яке спрямовано на соціалізацію особливих дітей у сучасному суспільстві; розвиток у них активної поведінкової установки на впевнене позиціонування себе в суспільстві; залучення особливих дітей до соціального середовища. Це вимагає від дітей, які є членами колективу навчального класу, толерантного поводження з такими дітками, підтримування й допомогу їм. Це свідчить про те, що саме в початковій школі, а краще й раніше – у дитячому садочку, розвивати в дітей міжособистісну комунікацію, а разом такі якості особистості, як толерантність, комунікативність, ціннісні орієнтації, відповідальність, ініціативність, творчість, коли закладаються форми стійкого зв'язку між

членами соціальної групи (клас ми розглядаємо як малу соціальну групу).

За Дефектологічним словником, соціалізація – це «процес і результат входження індивіда в соціальне середовище й становлення його як соціальної істоти. ...Результатом соціалізації є соціалізована соціально адаптована людина. Розумово відсталі часто не соціалізовані, оскільки не можуть самостійно зрозуміти, пояснити свої мотиви діяльності, мету, плани, поведінку, вчинки, мислення, свідомо керувати власними діями, звертати увагу на інтереси й потреби іншої людини» [3, с. 446].

На думку Н. Кравець, одним із чинників, що забезпечує успішність соціалізації розумово відсталих учнів, є література, яка стає носієм соціального досвіду, основним пропагандистом знань, умінь, навичок, цінностей та ідей суспільства, насамперед соціалізатором для вказаної категорії школярів. Ученим-дефектологом звертається увага на створення умов творчого середовища на заняттях з метою підготовки розумово відсталих учнів до творчої діяльності, оскільки практичного сенсу набувають завдання формування творчої особистості й для цієї категорії учнів, що є одним із важливих завдань спеціального корекційного навчання й виховання, причому ефективність творчої діяльності залежить від рівня інтелекту, що особливо яскраво виявляється в процесі самостійного продукування учнями елементарної художньої словесної творчості. У таких дітей мисленнєві образи предметів чи явищ виникають у процесі читання несвідомо, переважно існуючи на предметній основі, а сам результат і хід творчої діяльності розумово відсталих учнів залежать від творчої уяви, яка в них не розвинута [8, с. 81, 83-85].

Отже, з метою поглиблення знань малечі з історії та культури українського народу, традицій, а також для розвитку їхньої громадянської позиції та національної свідомості нами було розроблено Програму роботи гуртка туристсько-краєзнавчого спрямування «Мандрівники» [11]. Це одна зі сходинок знайомства школярів з такими поняттями, як краєзнавство, туризм, спроба не тільки поглибленого пізнання своєї маленької батьківщини, у подальшому – світу, а й засіб для виявлення соціальної активності, розвитку творчих здібностей і талантів дитини, можливість навчання виготовляти вироби, формування загальнолюдських якостей особистості.

«Мандрівники» – екскурс у минуле, і не тільки далеке: при вивченні народного мистецтва ви набуваєте і першого практичного досвіду рукоділля, гончарського ремесла. Програма є спробою входження в історію засобами літератури, знайомства зі старослов'янськими та церковними святами, життєвим укладом, тож засобами дозвільно-ігрової діяльності ми втілюємо сподівання, що наші маленькі вихованці будуть розумніші й добріші за нас.

Розроблена нами програма «Мандрівники» призначена для школярів і може стати частиною плану з навчально-виховної роботи, класоводів, учителів Київщинознавства, рідного краю, викладачів географії, історії, філологів, керівників гуртків і груп продовженого дня, також програмою для викладачів додаткового навчання, що ведуть факультативи, гуртки туристсько-краєзнавчого спрямування, а також для дорослих (батьків, волонтерів), які люблять дітей і сенсом своєї роботи вважають виховання в них духовності, патріотизму, інтересу до історії своєї Батьківщини, допитливості, культури спілкування та поведінки.

Усі діти знають, що кожна гра складається зі сходинок – конів, наша програма також. Вона має ведучих – це ляльки Дідусь-Всезнайко, Бабуся-Забавуня та Домовичок Кузя. Зрозуміло, що ці ролі грає педагог, але для підсилення виховного процесу краще підготувати гуртківців-старшокласників, які будуть проводити окремі заняття. Ляльки можуть бути різні: об'ємні готові іграшки (діти з великим задоволенням принесуть їх до школи) або площинні з настільного лялькового театру «Ріпка».

Використовуючи у грі ляльок, педагог може легше сконцентрувати увагу вихованців: ляльки характеризуються сюрпризністю, емоційністю, з ними діти стають більш відкритими та безпосередніми. Зрозуміло, що в старших класах ляльки недоцільні.

З метою закріплення отриманих знань кожна сходитка закінчується змагальною або конкурсною програмою, яку учитель обмірковує сам, але з допомогою вихованців, що багато додають цікавого й корисного. На закінчення пропонуються рекомендації з організації та проведення дозвільно-ігрової діяльності вихованців.

Отже, з усього запропонованого матеріалу вчитель / вихователь може використовувати в роботі те, що ближче до його світосприйняття або до специфіки предмета (гуртка), може сам підібрати літературу і внести зміни у зміст практичних занять, додати нові та додаткові теми, тобто поставитися творчо до своєї педагогічної діяльності.

Ми сподіваємося, що надбані у процесі гри знання і практичний досвід стануть у нагоді під час вивчення нових предметів у середніх і старших класах загальноосвітніх закладів: для захоплення туристсько-краєзнавчою роботою або етнографією, для подальшого розвитку школярами своїх творчих здібностей у прикладних гуртках. Подальший наш науковий пошук скеруємо на обґрунтування кожного етапу презентованої Програми в напрямку формування соціальної активності молодших школярів.

Література:

1. Андрійчук С. В. Наступність у профілактиці соціальної дезадаптації старших дошкільників і молодших школярів: автореф. дис. ... канд.пед.наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 24 с.
2. Гавриш І. І. Становлення соціальної активності молодших школярів під час включення у добродійну діяльність. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2016. Вип. 27 (37). С. 96-99.
3. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. К.: «МП Леся», 2011. 528 с.
4. Капська А. Й., Ковальчук О. В. Особливості виховання гуманістичних цінностей у молодших школярів : метод. рекомен. / за ред. А. Й. Капської. Кам'янець-Подільський ТОВ «Каліграф», 2012. 87 с.
5. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції. К.: Рад. школа, 1983. 136 с.
6. Коберник Г. І. Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах навчального середовища. URL: http://gkobernik.at.ua/load/socializacija_osobistosti_molodshogo_shkoljara_v_umovakh_navchalnogo_seredovishha/1-1-0-14.
7. Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 23 с.
8. Кравець Н. П. Творчий розвиток учнів з особливими освітніми потребами як один із шляхів їх соціалізації. *Topical issues of social pedagogy: Collective monograph*. CARICOM, Barbados, 2017. С. 79-99.
9. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. Т. 1. М.: Педагогика, 1983. 392 с.
10. Петько Л. В. Педагогічні та виховні ідеї В. О. Сухомлинського у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету. *Наукові записки*. Серія «Психолого-педагогічні науки» / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. № 3. С. 181-187.
11. Петько Л. Програма роботи туристсько-краєзнавчого гуртка «Мандрівники»: методичні рекомендації. К.: Вид-во «Логос», 2007. 42 с.
12. Петько Л. В. Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика [Монографія]. К.: ВМУРОЛ «Україна», 2010. 268 с.; бібліогр.: С. 249-267.
13. Петько Л. В. Стимулювання творчих здібностей підлітків засобами втілення образу казкового персонажу. *Лялька як знак, образ, функція*: матер. всеукр. наук.-практ. конф.

- «Другі Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ: ВД «Стилос», 2010. С. 200-204.
14. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Педагогика-Пресс, 1998. 440 с.
 15. Слюсаренко Н. В. Місце гри в структурі сучасних освітніх технологій та її сутність. *Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика*: матеріали II Всеукраїнської наук.-метод. конф. (м. Херсон, 8–9 листопада 2012 р.) / за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко, І. В. Воскової. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. С. 195-199.
 16. Слюсаренко Н. В. Національна культура як засіб формування полікультурної особистості. *Современные достижения в науке и образовании*: сб. тр. VIII междунар. науч. конф. (г. Париж, Франция, 28 апр. – 5 мая 2013 г.). Хмельницкий: ХНУ, 2013. С. 98-100.
 17. Слюсаренко Н. В. Проблеми національного виховання підростаючого покоління. *Проблеми українського національного виховання*: зб. наук.пр. / за ред. Надії Скотної, Марії Чепіль. Дрогоби́ч: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка, 2013. С. 44-49.
 18. Слюсаренко Н. В. Управління виховною діяльністю. *Актуальні проблеми управління закладами освіти*: колективна монографія / за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 149-166.
 19. Сухомлинська О. В. Василь Олександрович Сухомлинський – наукова біографія. *Укр. пед. в персоналіях*: у 2-х т. К.: Либідь, 2005. Т. 2. 2005. С. 380-386.
 20. Уйсімбаева М. В. Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Уманський держ. пед. ун-т. Умань, 2017. 23 с. URL: <http://nauka.udpu.org.ua/avtoreferat-44/>.
 21. Тернопільська В. І., Литвиненко О. Г., Пономарьова О. Ю. Толерантність як детермінанта формування соціальної активності особистості. *Topical issues of social pedagogy: Collective monograph*. CARICOM, Barbados. 2017. С. 135-153.
 22. Matviienko Olena. Features charity education in primary school children. *Prospects for development of education and science: Collection of scientific articles*. Academic Publishing House of the Agricultural University Plovdiv, Bulgaria, 2016. P. 326-329.
 23. Matviienko Olena. Social and educational causes of deformation in the moral development of children of primary school age. *Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles*. Psychology. Pedagogy and Education. Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. P. 382-386.

Петько Л. В.

КРУЖОК «ПУТЕШЕСТВЕННИКИ» И ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Автором поднимается вопрос актуальности формирования социальной активности у воспитанников начальной школы, т.к. став школьником, ученик адаптируется к своему новому социальному положению, находится в новой социальной среде (школа, класс, учитель, дисциплина, обязанности), но одновременно в процессе обучения происходит его социализация и индивидуальное развитие.

Представленная авторская программа работы туристско-краеведческого кружка «Путешественники», цель которой – формирование социальной активности младших школьников, написана в игровой форме, где путешествуя вместе со сказочными героями и преодолевая ступеньки в своём социальном развитии, воспитанники учатся коммуницировать друг с другом, проявляя активную гражданскую позицию, умение дружить и понимать друг друга, учатся толерантно относиться к особенным детям, делать поступки.

Ключевые слова: социальная активность, ученик начальной школы, программа туристско-краеведческого кружка «Путешественники».

Pet'ko L. V.

THE CIRCLE «TRAVELLERS» AND FORMING SOCIAL ACTIVITIES
IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

In the article problem «social activities» are defined; its role and place in the upbringing of personality are given. When a child first enters school, where rules and values conflict with the child's experience at home. In school, the authority figure usually speaks differently, behaves differently and most importantly does not have an understanding of pupil. The author presents the question of forming social activity in primary school children because becoming a pupil, he adapts to his new social status, finds himself in a new and unfamiliar social environment (a school, a class, a teacher, discipline, responsibilities). But at the same time in the process of learning its socialization and individual development takes place.

Presented author's program for touristic local circle «Travellers». Its aim is formation of social activities in primary school children. This Programme is written in the form of games, where pupils along with fabulous characters, travel step by step and overcomes some steps in their social development; pupils learn to interact with each other, to show a civic position, the ability to be friends and understanding each other, learn to do deeds and tolerate particular children.

Children need consistent exposure to social examples, as well as explanations and practice throughout the day to build social and emotional competence. Play needs to be preserved in the school routine, so that children can appreciate it as part of the learning experience.

Key words: social activity, elementary school pupils, program for tourist-local lore circle «Travellers».